

74
Ольга Горянка

ПРЕДКИ КЛИЧУТЬ
оповідання

ГАЙДЕНАВ
1947

Ольга Горька

ПРЕДКИ КЛИЧУТЬ

оповідання

ГАЙДЕНАВ
1947

Цибатий гребенястий півень, обережно переставляючи ноги, зайшов у клуню. Гордовито випнуті груди йому блищали золотом, а серпувате пір'я хвоста мінилося синьо-зеленими хвилями. Схиливши голову набік, він з цікавістю подививсь спершу одним, потім другим бурштиновим оком на білявого хлопчика, що спав на сіні.

раптом, ніби згадавши про свій обов'язок, забив червоними крилами і щосили закукурікав.

Довгі хлопчикові вії затріпотіли, він підвівся й протер очі. Угледівши півня, посміхнувся:

— Це ти, Гребенястий?—і, мружачись від світла, вийшов на подвір'я.

Тим часом сіроока, білява молодиця, кладучи на віз торбу з харчами, умовляла чоловіка, що виводив із стайні коней:

— Може б ти, Левонтію, сам їхав? Що він тобі допоможе? Час, бач, який тепер...

Та її перебив дзвінкий голос сина, що непомітно підійшов до них:

— Е ні, мамо, поїдемо удвох. Правда ж, тату?

— А ти вже встав, Грицю? Оце показайському! Значить, поїдемо разом.

— Ага, мамо!

— Чуєш, жінко, який запопадливий до роботи.

— Чую, але й інше чула... Он до Коваленків кум заїздив і казав, що червоні, куди тільки зайдуть, як сарана, все чисто підбирають: хліб, худобу, не минають і манаття. Потойбіч Свирки наші велику валку збіжжя відбили, а під Ляхівкою, кажуть, аж два дні билися. Пів села згоріло... Може й

до нас, чого доброго, дійдуть... Кажуть, до людей дуже немілосердні...

— Нікого я не боюся! Хай тільки зачеплять — хіба ж такого від коша дам... Хай тільки спробують! — басуючи, мов кінь, навколо батьків, нахвалявся Гриць.

— Ач який завзятий, а ти, Олено, боїшся пускати, — всміхнувся Левонтій до дружини. І повними тепла очима проводили обоє сина, що вже дременув у садок.

Повернувся він увесь зарошений, з жовтими грушками в приполі, скочив до батька, що сидів уже на возі, і рушили з двору.

І сміхнена Олена довго дивилася їм услід.

Ідучи селом, зустріли сусіда Степана, що повертався з волости. Прикуривши в Левонтія, він розповів, що в Пушкарівці Вільні Козаки доценту розбили «товаришів» і що на боротьбу з ними звідусіль стікається сила люду, але бракує

зброї їй доводиться її відбивати у ворога. Проте, це не спиняє завзяту молодь, і вона самотужки озброюється. Що їй казати, кругом усе кипить і клекотить...

Гриць жадібно прислухався до розмови.

— От би мені нагана! — вигукнув несподівано і очі йому поклали. — Я б їм показав...

— Оце козак, і я розумію. Молодець, Грицю, так їм і треба, щоб не лізли, — похвалив хлопця Степан і, попрощавшись, пішов.

Дорогою Гриць розпитував батька про війну, з якої той нещодавно повернувся, про різну зброю, як далеко стріляє гармата або пістоль, чи може граната розвалити хату та про інше.

Замислений Левонтій кутив і часто недоречно відповідав синові. Зрештою, втомившись розпитувати, хлопець стих, замріявся.

Коні поволі тюпали. По дорозі, немов прудкі молодички у висо-

ких очіпках, перебігали й перепурхували посмітюхи, ретельно заглядаючи під кожну грудочку. В повітрі з свистом ширяли ластівки, залівлилися піснями жайворонки, октавою гудів волохатий джміль, на силу несучи своє важке тіло.

Край дороги заплелися в барвистий вінок польові квіти: червоний горошок, сині волошки, золотий рум'янок, фіялкові сокирки, ніжна рожа, а над ними, розливали солодко-задушливі пахощі гордовита Іванова Голова.

А далі обабіч розлилося безкрає море. Зринаючи з зелених глибин його, сріблом пінилися хвилі і, переганяючи одна одну, з шелестом зникали за обрієм. Це досягали буйні хліба. Здавалося, вони затопили собою всю землю. Тільки в далечині, немов заворожений острів, темнів ліс... Посплітавшись зеленими вітами, застигли в німих обіймах замріяні велетні. В тремтливих пасмах сонячних променів ве-

селкою грали дрібні комахи. Кува-
ла зозуля, і дятел старанно від-
бивав їй такти.

Пройшовши трохи лісом, спини-
лися на широкій галяві, вкритій за-
пашними копичками.

Батько розпрягав коні, а син
уже нишпорив поїд деревами,
шукаючи боровиків. Раптом він
завмер з дива: склавши передні
лапки на череві, під пеньком сидів
заяць. Він був так близько, що
Гриць бачив навіть, як ворушились
йому рідкі вуса... Серце хлопцеві
несамовито затіпалось. Він миттю
зірвав шапку і прожогом кинувся
до зайця. Але ноги йому нараз ві-
дірвалися від землі і він, упавши
на груди, посунувся по слизькій
траві. В цю мить голосний регіт
вибухнув позад Гриця. Це батько
спостерігав невдатне синове полю-
вання. Ображений і розчарований
хлопчина відразу був похнюпився,
а далі й сам почав реготати.

Ця подія обидвох дуже розвесе-

дила. Принагідно Левонтій розпо-
вів синові кілька цікавих пригод
з життя різних тварин і мисливців
на них. За розмовами не помітили,
як і воза наклали, а тим часом і
коні напаслися. Поверталися назад
з піснями.

Як тільки виїхали на дорогу, бать-
ко відразу ж почав свою улюблену:

«На широкій нивці

Посію горошок..

— Чорнявая моя,

Чорнобриная моя».

підхопив син охоче, і так до са-
мого села.

Дома, складаючи сіно, в етіжок,
Левонтій весело підморгував до
дружини й питав сина:

— Розповісти матері, як ти шап-
кою ловив зайця?

Чи ти сам розкажеш?

Гриць спершу зніяковів, а по-
тім пирскнув іскристим сміхом.

Перебиваючи один одного й до-
даючи подробиці, вони розповіли
Олені пригоду, і всі троє безтур-

ходив загін червоногвардійців.

Попереду їхали, червоніючи широкими галіфе, два верніки. Мабуть, старші. Закурені обличчя їхні ховалися під звислими чубами, на грудях перехрещувались кулеметні стрічки, при боці в кожного гойдалися великі пістолі й гранати. За ними йшли піші. Припалі пилякою, вони мали жалюгідний вигляд якихось водоціг. Лише червоні бинди на кашкетах та побрязкування зброї нагадували, що це військові.

Біля колодязя загін зупинився й на команду старшого став розходитись по дворах.

До Левонтія прийшли аж три червоногвардійці. У дворі залунала російська мова. Почувши її, Олена здригнулась. Давно заніміла струна в душі ніжно забреніла.

Усі десять років, прожитих у цьому селі, не чула вона ні разу рідної мови...

Вояки загадали готувати вечерю.

Олена зварила смачний куліш, на-
краяла білого хліба, поставила гле-
ч свіжого мелока.

В розмові з червоногвардійцями
вона мимохіть прохоплювалась то
тим, то іншим російським словом.
Ті запримітили це й стали допи-
туватися, звідки вона знає їхню
мову.

— От дивно, — сказав один, — я
ніяк не второпаю вашої мови, а ти,
молодице, по-нашому зразу ж наве-
ртаєш.

— Бо я не тутешня...

— А звідки ж?

— З Ярославської губернії.

— Звідки саме? — зацікавився
веснянкуватий червоногвардієць,
тримаючи ложку біля рота.

— З села Вишки, Пошехонської
волости.

— Та невже? — здивувався той і
додав: — Я теж звідти.

— От тобі й маєш. То ми, ви-
ходить, земляки, Прошка, — усмі-
хнувся вусатий, наливаючи другий

кухоль молока.

— Значить, із вас могорич, — підхопив третій. — Тепер я молока не питиму, тягни, хазяйко, на стіл свої настоянки. .

Розмова пожвавішала. Виявилось, що веснянкуватий — це той самий шибеник Прощка, для якого не було жадного зависокого дерева, щоб подрати на ньому пташок і що славився на селі своїми вітряними млинками. Він ставив їх скрізь: на хаті, на stodолі й на воротах батькового двору, що межував з двором Оленчиних батьків. Він був молодший від Олени, проте добре пам'ятав худеньку, з тонкими кістками, сусідську дівчинку.

Ну й розтовстіла ж ти на пшеничному хлібі! Нізащо в світі не пізнав би, коли б сама не призналась, — сказав Прощка.

Зрадивши з несподіваної зустрічі, Олена розпитувала земляка про родичів і сусідів, з якими вже давно втратила зв'язки. Пригадала

подружок юности своєї. Хотіла знати, що з ними, де вони. Вона вся розчервонілась, в очах спалахнули вогники.

Прошка про все розповідав докладно і охоче, і закінчив:

— Сама знаєш, яка у нас земля. Свого хліба не вистачало ніколи й раніш, а як забрали чоловіків на війну й залишилися господарювати самі жінки, то й поготів... Який там з баби господар... Раніш докупляли хліб у місті, а тепер, як почала Україна відділятися то й там його чортма... Ех, кінець би нам всім без України...

— А так. Без України нам не жити, — підтакнув його товариш, витираючи рукавом масні губи.

— Каламутять, хохли прокляті!

— сердито сказав вусатий. — Тут, що не хазяїн, то й куркуль. Хліба в нього повні засіки, худоба аж вилискує, а землі — як у поміщика...

— Та ще якої землі...

— Це не наші піски та болота,

зітхнув Прошка.

— Що й казати, багатюща країна: степи оком не зглянеш, хліба — зайдеш, шапки не видно, а колос, мов оливом налитий... Стож і не хочуть з нами поділитися.

— Чорт з ними, що не хочуть, а ми їх примусимо.

— Бач, які тут булки щодня їдять, а в нас і на Великдень таких не буває, — промовив Прошка і додав зазрісно: — Добре тобі тут живеться, Алянушка!

Сльози заслали Оленчвині очі й солодко зашмило серце, коли почувла це давно нечуте ім'я, що ним кликала її колись бідна мати... Вона ніяково посміхнулась до Левонтія, який увесь час стримано мовчав, не втручаючись до розмови.

Спати вояки поклалися в клуні, а господарі — в хаті.

Збентежена вістками про свій забутий край, Олена довго не могла заснути. Вона виразно бачила два ряди почорнілих хаток веде-

личкого селища, піскувату нивку на ній батька, який натискаючи руками на дерев'яну соху, підгає захарчовану вслохату шкапину, себе — маленьку дівчинку, що біжить разом з іншими в ліс по гриби та ягоди... Вона відчуває в роті їхній терпкий смак. На неї віє прохолода північного лісу, білокорі березки, мов заплакані... на речені, кидають до неї своїми довгими вітами. Олена пригадує від'їзд на Донбас із старшим братом, що забрав її з собою няньчити дітей.

Там вона дійшла літ, одружилась...

І от тепер цей примхливий випадок розбудив такі приємні і такі болючі спогоди, що полонили її...

Ранком другого дня Левонтій з Грицем знову поїхали по сіно, а Олена нагодувала земляків, попра-

ла їхню білизну й заходила ся латати їхні порвані шинелі. Під враженням спогадів, робила все це з великою охотою. Їй хотілося безперестану чути нові подробиці про того, чи іншого з колишніх своїх одисельців і вона настирливо розпитувала Прошку. Той радо розповідав про все і сам розпитував про її життя.

Здибави и негaдaно зeмлячку, черeзoвoгoгoдiйцi пoчувaли сeбe, як дoмa: вoни oглядaли пeвoлi гoспoдaрстeвo, нaдивувaлиcя зi cвoю мiцнocтi тa з нeзнaнoгo дoci рeмaнeнтy, тpуcили гpyшки, рвaли чeрeшнi, хвaлили смaчнi пирiжки. Вiдпoчивaли, пoтiм нa cинi щe рaз i вжe oстaтoчнo вiрiшили, щo їм бeз Укpaїни aж нiяк нe мoжнa...

Олена не звертала увагу на їхні висновки. Не дослухалася вона й до слів сусідки Прісі, яка вoдилa пoлoхливo чopними, мoв тeрeн oчiмa, шeпoтiлa їй, щo вжe зaгaдaли звoзити дo збepнi якyсь «кoнтpa-

буцію», що їхній старший кричав, як ошпарений, у зборні, гатив об стіл наганом, а пізніш почав стріляти в стелю...

— Господи, як же страшно було!

— докінчила чорноока молодичка. Та Олена нічого того не чула, бо вже не одна струна, а цілі акорди владно звучали в її душі, і вона поринула в їхні теплі, пестливі потоки...

Надвечір, коли Левонтій був уже дома, у двір зайшов якийсь чоловік у сірій свиті. Рябко гавкаючи кинувся був на нього, але закрутив хвостом і почав лашитись. Олена теж пізнала свата Дмитра. Вона знала, що він отаман місцевого загону Вільного Козацтва, і злякано дивилася на нього. Але той спокійно привітався з усіма, сів на призьбі, скутив цигарку і завів з вояками розмову, розпитуючи, хто вони, звідки... Часом спільну розмову переривали жарти і регіт.

Аж ось вартовий червоногвардієць погукав з вулиці:

— Товариші, катай на кухню! Там на вечерю жирнющого каба на засмажили!

Схопивши манірки, вояки побігли. Дмитро й Левонтій залишились самі. Розмовляли далі виїмоголоса. Нарешті Дмитро підвівся. Олена здіймала з тинка висохлу білизну і почула остані слова Дмитра:

—... Отже, перед світанком, Коряк ударить з Козацького Яру, а ми зайдемо від греблі... Ну, бувай здоров, іду вже... До побачення, Оленко, — гукнув до неї і, потиснувши руку Левонтію, пішов.

Олену огорнула якась неясна тривога. Почуті ненароком загадкові слова занепокоїли її. Пораючись біля худоби й готуючи потім вечерю, вона раз-у-раз, згадувала їх... Левонтій, заглиблений у свої думки, не помічав її хвилювання, а Гриць, набігавшись за день, відра-

зу ж заснув.

Повечерявши, як і вчора, лягли в хаті. Темрява й задуха гнітили Олену і вона навстіж відчинла двері. Але їй це мало допомогло. Ось гавкнув Рябло і змовк. Прогупали кроки. Це повернулись червоногвардійці з вечері. Вони голосно розповідали щось один одному й безжурно сміялися... Цей сміх раптом розв'язав Оленчині думки...

Вона зрозуміла зміст Дмитрових слів. Великий Боже! Так от, що значили вони! І як вона досі не догадалася. Це ж він хоче несподівано заскочити цих людей... Тут буде бій, литемється кров, лютуватиме смерть... і помре цей веселий юнак, що повернув їй дитинство і юність... А там, далеко в похилій хатині край болота, чекатиме на нього стара мати, щовечора виглядатиме, за селом, спершись на самотню березу над шляхом... Та й інших земляків її ждатимуть там, у рідному краї, жін-

ки їхні й діти маленькі... Невимовний жаль стиснув їй серце. Треба їх якось врятувати... Подушка пекла їй нестерпно голову... Треба це скорше рішати, бо час не жде... Осяяна якоюсь рішучістю, Олена підвелась і не чутно вийшла з хати. Обережно причинила двері і, підійшовши до клуні, тихо гукнула:
— Прошка...

Натомлене село, вкрите зоряною ковдрою ночі, міцно спало. Ніде ні вогника, ні руху. Лише цвіркуни виводили свої тріскотливі серенади, та ще жаби, сидячи на лататті, пробували голоси свої. Ось одна несміливо взяла високу ноту і тоскна мелодія попливла над ставом. До неї заскрикотала інша, але не доладно, і засоромлені співачки, стихли. За кілька хвилин ще раз спробували, але темна ніч забрала їх, як і все довкола. На землю

лягла глибока тиша...

Раптом сухе цокотання кулеметів без жалю порвало цю тишу...

Олену підкинуло на ліжку. Вона підвелась і хвилинку сиділа, спиняючи тремтячою рукою несамолюбите калатання серця.

Потім погукала Левонтія. Непочувши відповіді, простягла в темряві руку й намацала лаву, на якій спав чоловік. Лава була холодна й порожня. Неприємний холод, скрадаючись, поповз по спині і здавив потилицю. Наткнулась на стіл, вибігла за двері, ще раз погукала:

— Левонтію де ти?!!

Ніхто не відповідав. Вона побігла до клуні, чиркнула сірника й присвітила — в клуні не було нікого... Холодний піт обілляв Олену, вона затрусилася ніби в пропасти...

Стрілянина тим часом скаженіла чимраз дужче. Перебиваючи клекіт кулеметів, кашляли голосні са-

льви й поодинокі постріли гвинтів-
вок, оглушливо рвались гранати,
лементували: собаки, глухо лунали
людські голоси. Затиснувши по-
терплі руки, Олена напружено
вдивлялась у темряву. Незнала скі-
льки там стояла, задеревянівши.

Її розбудив синів зляканий го-
лос:

— Мамо де ви? гукнув з хати.

Ноги були важкі й неслухняні,
ледве відірвала їх від землі.

Гриць стояв на порозі в темря-
ві руки їхні зустрілись.

— Що це там мамо?

— Не знаю сину...

А де тато?

— Пішов довідатись, що там ді-
ється.

Іди спати дитино...

Але Гриць не хотів спати і не
йшов від матері. Закутавшись у
кожуха, вони сиділи під хатою,
вслухавшись в стрілянину. Олені
здавалось, що їй не буде кінця.

Вона непомітила, як на сході, пі-

діймаючи чорну важку запону, викотився великий, почервонілий від натуги, місяць. Сполохана темрява поволі танула. По землі поплазували зловісні тіні. А місяць, невпинно підбиравсь щораз вище. Скупавшись у синьому океані, він прохолов, зблід і спокійно поплив на землю.

Постріли поволі вщухали. Лише де-не-де проривалася ще зненацька поодинокі. Почали бліднути зорі. Одна по одній ховалися. Місяць уже скидався на склисте кружало. Бузковий відтинок упав на білі хати, на бліде Оленине й Грицькове обличчя угрівшись під кожухом, Гриць заснув знову.

Ніжно, щоб не розбудити, звільнила Олена плече з-під синовієї голови й поклала його на призьбу, а сама сповнена тривожного чекання вийшла за ворота.

Вулицею йшли червоногвардійці. По двоє й по троє, вони прямували до зборні. Ось від них

відокремлюється двоє. Підходять ближче. Олена впізнає Прошку. Обличчя йому сіре й стомлене, але він усміхається.

— Ось кому треба дякувати, а не мені товаришу командире, — звертається до другого й показує на Олену.

Командир протягає до неї руку, та Олена не помічає її. Вона дивиться на середину вулиці, де оточені багнетами, йдуть кілька чоловіків...

Попереду Левонтій. Руки йому зв'язані, він без шапки... Із-за вуха на шию стікає кров... Левонтій нильно дивився на свій двір, шукаючи тривожним поглядом Олену, і бачить як командир з улесливим усміхом потискає їй руку... Страшний здогад пронизує мозок... Невимовної муки стогін виривається з широких грудей Левонтієвих. Він заплющує очі, здригається, а на обличчі відбивається безмірна огида...

Олена не може рушити з місця, все заколотилося й поплело перед нею... Вона простягає вперед тремтячі руки, беззвучно шепоче, щось пересохлими устами...

— Пустіть! Пустіть мого тата! — рве ранкову тишу дитячий крик.

Стрілою летить Гриць до батька і, напоровшись на багнета, ой-кає, присідає.

Знепретомніла Олена падає каменем командирові під ноги...

Друк Таборової Друкарні
в Гайденав. Зам. ч. 38.

Ціна 2 н. м.

